

Новий Завіт (грец. Ἡ Καινὴ Διαθήκη, від івр. ברית החדשה, букв. — новий завіт, нова угода) — багатозначний термін у *християнстві*: 1) друга частина християнської *Біблії* (після *Старого Завіту*), збірка з 27 книг, написаних на *койне*, імовірно між 50 і 120 н. е., що містить відомості про земний життєпис і вчення *Ісуса Христа*; 2) уявлення про новий священний договір (див. *Завіт*) між *Богом* і людьми, укладений через Христа, — головне джерело християнської *доктрини* та *етики*.

Термін «завіт» у християнському контексті

За християнським вченням, *завіт*, що його названо «новим», завершує (виконує) «старий» Мойсеїв завіт з *Ягве*, укладений на г. Синай, і досягає абсолютної повноти через особу *Ісуса Христа* (див., напр.: 2 Кор. 3:6–14).

Термін (грецький переклад з *івриту*) вперше трапляється у пророка *Єремії* (Єр. 31:31–34) у провіщенні майбутнього оновлення стосунків між Богом і народом. Перекладачі *Септуагінти* передали вислів грецькою як «кайнé діатéке», де слово «діатеке» (грец.) διαθήκη означає переважно *заповіт* і має лише периферійну *конотацію* угоди, договору. *Єронім Стридонський* під час перекладу книг латиною використав у *Вульгаті* назву «Новум Тестаментум» (лат. Novum Testamentum, уведено *Тертулліаном*), де testamentum букв. — остання воля, *заповідь*. Звідси поширення такої конотації у перекладах європейськими мовами, зокрема й українською (Новий Заповіт).

Дослідники звертають увагу на те, що хронологічно-семантична несуголосність варіацій перекладу івр. ברית — завіт (угода) і заповіт (посмертна воля) — є наслідком свідомого переносу значення в іншомовному богословському та юридичному контексті (грецькому й латинському), а не суто логічною помилкою.

Згідно з Євангелієм від Луки, Ісус використав цей вираз у зверненні до учнів на *Тамній вечері* (Лук. 22:20). А вже у фрагменті Послання до євреїв (Євр. 9:15–17) термін демонструє подвійне значення — спочатку як завіт, а затим як заповіт, що вказує на два рівні *семантики* слова у християнському дискурсі.

У християнській літературі 1–2 ст. термін «Новий Завіт» використовували на

позначення нової *моралі*, що її протиставляли як *язичництву*, так і юдейській релігійній спадщині (однак не вживали щодо книг). Першими, хто послідовно застосовував його як назву для корпусу християнських текстів (що складався з *Євангелій, Дій апостолів і Послань*), були *Тертулліан, Климент Александрійський*, а згодом *Оріген*. Після Орігена назва поширилася повсюдно, від 4 ст. увійшла в обіг як єдина.

Детальніше див. у статті *Завіт*.

Мова. Рукописи

Мова Нового завіту — розмовний *діалект* давньогрецької, т. з. койне. При цьому лінгвістичний аналіз не виключає, що окремі тексти (зокрема, Євангелія від Матвія і Марка, а також деякі Послання) початково укладено *арамейською мовою* (на думку деяких дослідників — частково *івритом*), а пізніше перекладено грецькою. Проте текстуальних свідчень ця версія натепер не має. Укладання Нового Завіту повсякденною, розмовною мовою, як вважають, мало на меті повернути до нової релігії широкий загаль.

Новий Завіт зберігся, переважно фрагментарно, у десятках тисяч рукописів (понад 5 800 грецькою, понад 10 тис. латиною, майже 10 тис. іншими давніми мовами, зокрема сирійською, коптською, вірменською, слов'янськими тощо). Найдавніші фрагменти текстових документів, що містять уривки Нового Завіту, датують 2 — поч. 3 ст., як-от папірус Райландса (52), папіруси Честера Бітті (45, 46, 47), Бодмера (2, 14–15, 75), папіруси 4, 64, 67, 98, 103, 104. Найповніше збережені — відносять до 4–5 ст.: *Синайський кодекс* (повна копія), *Ватиканський та Александрійський кодекси*, *Кодекс Єфрема*, *Клермонтський кодекс*, *Вашингтонський кодекс*, *Кодекс Бези*. Це дозволяє з високою точністю верифікувати оригінальний текст і віднайти пізніші *інтерполяції*.

Найперші переклади Нового Завіту сирійською, латинською та коптською мовами (які називають версіями) з'явилися наприкінці 2 — на поч. 3 ст. Подальше поширення християнства і виникнення національних церков мало наслідком переклади Біблії (найперше Нового Завіту) іншими мовами: вірменською, грузинською, ефіопською, перською, а пізніше готською,

церковнослов'янською, арабською тощо. Попри певні різночитання богослови відзначають «єдність у розмаїтті», оскільки всі переклади зберігають головні постулати *догматики*: Ісус Христос посідає центральне місце як Господь і Спаситель, передбачений *Месія*, Шлях, Істина і Світло, Той, через Кого Бог прийшов у світ. Разом з Христом відбулося повторне зішестя Святого Духа. Смерть і воскресіння Христа — головна подія християнського вчення, запорука *спасіння*. Важливим є есхатологічне (див. *Есхатологія*) розуміння історії, кінцевою точкою якої є настання *Царства Божого*.

Структура і головний зміст

Канон Нового Завіту формувався у християнському середовищі упродовж 2–5 ст. шляхом відбору текстів за мірою їхнього духовного авторитету та схвалення на церковних *соборах*. Формування канону було тривалим, складним, а деколи й драматичним процесом, що перебігав в умовах *плюралізму* церков. З погляду одних дослідників, перебігав як безперервне розширення збірки (у ході релігійних дискусій) — від Євангелій до 27 книг; за припущеннями інших — йшлося про поступове вилучення текстів із початково ширшої збірки (див. *Апокрифи*). Дискусія між прихильниками обох позицій триває. Детальніше див. у статті *Канон новозавітний*.

Складається з 27 самостійних творів (книг), розташованих за певною логікою викладу, а не хронологією (яка достеменно невідома):

- 1) Євангелія (4 книги: від Матфея, Марка, Луки Івана) — блага звістка через історію Ісуса Христа (його народження, життя, вчення, чудеса, *розн'яття* і воскресіння) про майбутнє Царство Месії. Головна ідея Євангелій, а відтак і християнської доктрини, — відкуплення людства через життя і смерть Ісуса.
- 2) Дії (Діяння) апостолів, які є продовженням Євангелій і розповідають про зародження ранньої Церкви (після смерті й воскресіння Христа). Головна тема — поширення християнства в *Римській імперії* серед юдеїв та язичників. Містять переважно оповіді про місіонерську діяльність *Павла з Тарсу*; поєднують як історичні, так і містичні мотиви.
- 3) Послання апостолів (21 послання) з питань віри, моралі, учення,

повсякденного життя, адресовані християнським спільнотам або окремим діячам. Класифікують залежно від їхнього авторства (дійсного чи гіпотетичного) або ж адресата. Послання ап. Павла стосуються богословських і етичних питань, ситуації в церквах, розбіжностей між першими християнськими громадами, захисту від лжевчень. Т. з. соборні послання (Якова; Перше і Друге Петра; Перше, Друге і Третє Івана; Юди) адресовані ширшій аудиторії, тобто соборній (вселенській) церкві, а не помісним церквам Ефесу чи Коринту. Хоча не всі тексти, точно кажучи, відповідають жанру послань (листів): напр., Послання до євреїв є радше промовою (*проповіддю*), а Перше послання Івана — доктринальним трактатом.

4) *Об'явлення Івана Богослова* — найдавніший текст власне християнської *апокаліптики*, адресований семи церквам Малої Азії, щоби підтримати їх у період римських гонінь. Символічно оповідає про майбутні події, що призведуть до *Другого пришествя* Христа — есхатологічного завершення людської історії згідно з Божим задумом.

Перший повний список новозавітного канону з 27 книг було запропоновано *Афанасієм Великим* (367). Питання канону порушували на *Нікейському соборі* 325, *Лаодикійському соборі* (час проведення дискусійний, імовірно між 343 та 382). Канон підтверджено на т. з. африканських помісних соборах — *Гіппонському* (393) та двох *Карфагенських* (397 і 419, книга *Об'явлення* була додана остаточно саме 419). Визначальний вплив на прийняття канону на Заході здійснила позиція *Аврелія Августина*, який у праці «Про християнське вчення» (лат. *De doctrina christiana*; 426) навів майже той самий перелік (у зміненому порядку) та оголосив його канонічним. Від 2-ї пол. 4 ст. на Заході, а з 5 ст. на Сході новозавітний канон (27 книг) був у цілому прийнятий усіма християнськими церквами (див. *Канон новозавітний*).

Авторство

Тексти Нового Завіту були написані різними авторами і в різні часи. Оскільки більшість авторів були християнами єврейського походження, етичні й релігійні концепції Нового Завіту ще тісно пов'язані з *юдаїзмом*. Немає єдності

у поглядах щодо постаті євангеліста *Луки*: одні вважають його язичником, тоді як інші — еллінізованим євреєм. Доведено, що тільки освічена еліта після Юдейської війни була здатна написати *прозу* такої високої якості.

Попри те, що усі сучасні видання Нового Завіту розміщують Євангелія на початку, автором найбільш ранніх книг (і найбільшої їх кількості) традиційно називають Павла з Тарсу. Церковна традиція приписує Павлові 14 послань, хоча його ім'я значиться лише в 13-ти. У сучасній *біблійній критиці* авторство Павла одностайно визнано лише для 7: Послання до Римлян, Першого й Другого послань до Коринтян, Послання до Галатів, Першого послання до Солунян, Послання до Филип'ян і Послання до Филимона. Усі вони об'єднані загальною темою, єдністю доктрини, до того ж — вбудовуються у хронологію Павлового пілігримства, описаного в Діях. Ще два тексти — Друге послання до Солунян і Послання до Колосян — є предметом дискусії. Чотири інших (Послання до Ефесян і т. з. пастирські послання — Перше й Друге послання до Тимофія, Послання до Тита) більшість сучасних науковців вважають *псевдоепіграфами*. Біблієзнавці практично одностайні в тому, що Послання до Євреїв Павлові не належить, оскільки теологічно й стилістично помітно різниться від інших текстів.

Натепер мало хто з дослідників визнає авторство й т. з. соборних послань (Послання Якова, Першого й Другого послань Петра, Першого, Другого й Третього послань Івана та Послання Юди). Більшість богословів вважають їх псевдоепіграфами, адже *атрибуція* апостолам надавала більшої авторитетності текстам. Автор послання Якова називає себе цим іменем (Як. 1:1), що дало підстави ідентифікувати його з *Яковом Праведним* (апостолом, братом Ісуса). Не всі вчені, однак, визнають факт авторства й датують текст кінцем 1 ст. чи навіть початком 2 ст. Автор Першого послання Петра ідентифікує себе як апостол Христа (1 Петр. 1:1), що відстоювали деякі *Отці церкви*. Друге послання Петра, хоча і має певні *аналогії* з Першим, належить, як вважають, іншому автору. Послання Юди засвідчує, що його автором є брат Якова (Юд. 1:1), однак спільної думки щодо цього серед біблеїстів немає.

Три послання Івана і Об'явлення (Апокаліпсис) мають помітну подібність з

Євангелієм від Івана і значно меншу між ними і Апокаліпсисом. Вчені розглядають їх як єдиний корпус текстів, хоча й різних авторів. Від кін. 2 ст. усні передання про життя і вчення Ісуса були записані у формі чотирьох Євангелій під іменами ймовірних авторів («Євангеліє від...»): апостола Матвія (інша версія — анонімний грекомовний єврейський автор), Марка, Луки, Івана. Ранньохристиянські джерела 2 ст. стверджують, що Матвій та Іван були учнями Ісуса, Марк — сподвижником Павла, а згодом *Петра*, Лука — лікарем і супутником місіонерських подорожей Павла. Євангеліє від Івана стверджує, що збазоване на свідченні очевидця, — «учня, якого любив Ісус» (Ів. 21:7), проте жодного разу не називає імені цього персонажа. Християнська традиція вважає його автором апостола Івана, сина Зеведея (див. *Іван Богослов*). Більшість дослідників цю атрибуцію заперечують і вважають уривок пізнішим доповненням. На думку багатьох учених, жодне з Євангелій не було написане в *Палестині*.

Припускають, що джерелами канонічних Євангелій були ранні форми християнського передання: *логії*, тобто зібрання повчань, приписуваних Ісусу Христу; графе (грец. γράφῃ — писання), тобто записи про події з Його життя, зроблені очевидцями; а також testimonia (лат. testimonia — свідчення), тобто старозавітні тексти, які тлумачили як пророцтва про прихід *Месії*.

Євангелія від Матвія і Луки мають значну частину спільного сюжету і, ймовірно, були написані на базі двох спільних джерел: найбільш раннього Євангелія від Марка і джерела Q (з нім. Quelle — джерело) — гіпотетичної збірки висловлювань Христа.

Перші три Євангелія, суголосні за змістом і сюжетами, називають синоптичними (див. *Синоптичні Євангелія*). Четверте, від Івана, різниться від синоптичних за змістом, хронологією, стилем, теологічними акцентами (саме цей текст утворює божественність Ісуса) і, ймовірно, джерелами. Вчені також поділяють думку, що Євангеліє від Івана було написане останнім.

Дії апостолів, як вважають, написані тим же автором і в ті ж часи, що й третє Євангеліє, тобто Лукою, оскільки стилі обох текстів є ідентичними (хоча біблеїсти дотепер не впевнені в автентичності особи Луки). Правдоподібно, що

ці книги є частинами одного твору: обидві адресовані Теофілу, а в передмові до Дій згадується «перша книга... про все, що Ісус почав робити й навчати» (Дії, 1:1).

Автор книги Об'явлення кілька разів називає себе Іваном і стверджує, що перше видіння отримав на о. Патмос. Текст традиційно приписують апостолу Іванові Богослову (інша версія — легендарному *Йоану Пресвітеру*, однак за відсутності прямих свідчень вона є бездоказовою). Сучасна *екзегеза* називає автором також «спільноту Йоана» в Ефесі.

Датування

Від 18 ст. Новий Завіт, його зміст, структура та походження стали предметом наукової уваги. Результати таких досліджень часто складні та дискусійні. До сер. 19 ст. серед біблеїстів переважала думка, що книги Нового Завіту були написані у 2-й пол. 1 ст. (т. з. коротке датування). Основним аргументом на його користь був той, що найдавніше цитування Євангелій і деяких послань Павла міститься у Першому посланні Климента Римського (бл. 95–96 н. е.).

У сер. 19 ст. представники *Тюбінгенської школи* висунули гіпотезу, згідно з якою Новий Завіт сформувався значно пізніше, є продуктом християнської полеміки 2 ст. (т. з. довге датування, 50–170 н. е.). Вважали, що лише *Іриней Ліонський* (кін. 2 ст.) цитує більшість новозавітних книг і розглядає їх як єдиний канонічний корпус.

Натепер більшість дослідників дотримуються компромісної позиції: книги Нового Завіту були написані між 50 і 120 н. е., гранично — до 130 н. е.

Більшість фахівців найдавнішою книгою збірки вважають Перше послання до Солунян, імовірно написане Павлом в 50 або 52 н. е. Щодо найпізнішої книги думки розбіжні, найчастіше згадують Друге послання Петра й т. з. пастирські послання, а також Євангеліє від Івана (між 100 і 120 н. е.).

З оперттям на мовно-літературну аналітику більшість біблеїстів вважають, що книги Нового Завіту були укладені в два етапи:

* до Юдейської війни 66 н. е. і ще за життя апостолів, які пам'ятали Ісуса, коли ключову роль відігравало усне передання безпосередньо від свідків — ця

традиція була зафіксована в автентичних текстах Павла (інші ранні писання не збереглися, однак їхні фрагменти, ймовірно, увійшли до пізніших творів, зокрема гіпотетичного джерела Q);

* приблизно між кін. 60-х і 120 н. е., коли була написана більшість книг: псевдоепіграфи Павла та інших апостолів; на основі письмових джерел першого періоду та усної традиції другого покоління християн були упорядковані Євангелія. Юдейська війна призвела до руйнування м. Єрусалима в 70 н. е. і втечі з Юдеї більшості християн. Єрусалим перестав бути центром християнства, яке поступово стає універсальним рухом, незалежним від юдейського коріння.

Історична достовірність

Від 19 ст., із розвитком історико-критичного методу, питання історичної достовірності Євангелій та інших новозавітних книг стало центральною темою в біблійній науці. Дискусії розгорталися як зіткнення протилежних підходів: на думку консервативних богословів, книги були цілком достовірними в історичній частині, тоді як опоненти, зокрема представники *міфологічної школи*, вважали їх збірником *міфів* перших християн, дехто ставив під сумнів історичність постаті Ісуса Христа.

Упродовж 20 ст., особливо після *Другої світової війни*, відбулося суттєве переосмислення цих позицій. Натепер у науковому середовищі панує *консенсус*: сучасна *біблійна критика* переважно визнає, що більшість подій має історичне підґрунтя (навіть якщо в текстах вони подані в богословському ключі), і що джерелом новозавітних текстів був історичний Ісус із Назарета, його слова і дії (хоча він не лишив по собі писемних свідчень). Дослідники визнають, що постать Ісуса стала причиною релігійного руху, який поступово набув оформлення в християнстві. Погляди, сформульовані ним, зумовили глибоку ревізію релігійних уявлень про Бога, людину і світ (попри те, що в них простежують спадкоємність зі Старим Заветом), вийшовши поза межі юдейської традиції.

Науковий аналіз Нового Завіту доводить, що його тексти це не безпосереднє

літописне фіксування подій, а радше їх ретроспективне осмислення через месіанську віру ранньохристиянських громад. Автори новозавітних книг писали їх для конкретних спільнот, з огляду на обставини, виклики і богословські потреби своїх адресатів. Саме тому дослідники дедалі більше зосереджуються на реконструкції первісного шару євангельської традиції — автентичних слів і вчинків Ісуса. Для цього використовують історико-критичні методи, лінгвістичний аналіз, порівняння з позабіблійними джерелами та вивчення соціального контексту Палестини 1 ст. Попри складність завдання, більшість учених згодні, що за новозавітними свідченнями стоїть достовірна історична постать — Ісус, чий винятковий вплив на релігійну думку зумовив створення канонічних текстів, які формували нову *ідентичність* вірян.

Українські переклади

Першим відомим перекладом Євангелій вважають *Пересопницьке Євангеліє* (1556–1561), здійснене переважно архим. Михайлом Васи́лієвичем із церковнослов'янської на *староукраїнську літературну мову* з елементами живої народної. Переклад мав не лише сакральне, а й культурне значення — як символ української книжності та мовної самобутності. У 2-й пол. 16 ст. з'явилися й інші пам'ятки, пов'язані з перекладом або адаптацією біблійного тексту: переклади В. Тяпинського (1570–1580), В. Негалевського (1581); Літківське Євангеліє (1595); Крехівський Апостол (анонімний переклад Дій і Послань апостолів староукраїнською). Окремі уривки переклав *Йоанникій Галятовський* (1688) для своїх проповідей. У 1830–1840 побачив світ переклад Євангелій М. *Шашкевича*.

У 20 ст. відбулася активізація перекладацької діяльності українською літературною мовою. Найпомітніші переклади або видання окремих частин Нового Завіту здійснили О. *Бачинський* (Львів, 1903), П. *Морачевський* (Євангелія, Дії апостолів; Москва, 1906–1911), Я. *Левицький* (Жовква, 1921), М. Кравчук (Львів, 1937), Т. Галущинський (Рим, 1946), Л. Герасимчук (1990), Є. Дулуман (1990–1998), Ю. Попченко (2020).

Найуживанішими у церковній практиці та серед вірян є ті переклади Нового

Завіту, які входять до складу повних перекладів Біблії українською мовою:

*з оригінальних мов (єврейська, арамейська, грецька): П. Куліш, І. Нечуй-Левицький, І. Пулюй (Відень, 1903); І. Огієнко (Лондон, 1962); о. І. Хоменко та ін. (Рим, 1963); о. Р. Турконяк (2020, 2023);

* з інших мов: *Філарет* (Денисенко; 2004), Р. Турконяк (2011), О. Гижа (2013), Переклад нового світу (2014, Нью-Йорк).

==Додатково==

*Грецький текст Нового Завіту свідчить назагал про вплив арамейської мови, як і мови *Септуагінти*, у якій відтворені структури івритського оригіналу. Більшість учених дотримуються думки, що історичний Ісус розмовляв переважно арамейською.

*Манускрипти Нового Завіту зазвичай розрізняють як три типи текстів: 1) «Александрійський», який вважають найбільше достовірним (напр., Ватиканський кодекс, Синайський кодекс, Папірус 66); 2) «Західний», прикметний вільнішою манерою передачі, з парафразами і вставленнями (напр., Кодекс Бези, Клермонтський кодекс, Вашингтонський кодекс); 3) «Візантійський», представлений у більшості документів (напр., Александрійський кодекс, Кодекс Єфрема, Textus Receptus, переважна більшість мінускульних рукописів з 9 ст. і далі). Часом виділяють четвертий тип тексту — «Кесарійський», як проміжний між «Александрійським» і «Західним» (напр., Кодекс Коридеті). Текстуальні відмінності між рукописами спонукали до спроб віднайти найбільш ранню форму тексту ще від пізньої *античності* (напр., Оріген). У добу *Відродження* християнські гуманісти виступали за повернення оригінальних текстів грецькою мовою, що стало початком сучасної текстології Нового Завіту. Остання включає в предмет своїх досліджень рукописи різними мовами, цитати з Нового Завіту у давніх авторів, версії Нового Завіту з метою реконструкції найпершої форми тексту, історію подальших змін. Особливу увагу надають дослідженню впливів *ТаНаХу* (див. *Старий Завіт*) — за різними підрахунками, близько 10 % тексту Нового Завіту становлять прямі цитати, *алюзії* або інші форми інтертекстуального зв'язку зі Старим Завітом. Дослідники нараховують понад 300 прямих цитат і понад 2 тис. алюзій, що свідчить про глибоку взаємопов'язаність обох частин біблійного канону.

*Перше грекомовне видання Нового Завіту 1516 належить *Еразму Роттердамському*, однак поспіх і оперття на вторинні рукописи призвели до неточностей даної праці. У 1519 він опублікував Новий Завіт із власною латинською редакцією тексту. Друковане видання Нового Завіту було здійснене також у складі т. з. Комплютенської Поліглотти (лат. *Biblia Polyglotta Complutense*; 1522; хоча текст був завершений ще у 1517), однак на сьогодні достеменно не визначено, на яких рукописах базувався текст. Доба Реформації спонукала до перекладів Біблії європейськими мовами. Так, М. Лютер переклав Новий Завіт за виданням Еразма Роттердамського (1519), проте у пізніших виданнях переклад було переглянуто з урахуванням співставлень з Комплютенською Біблією. Друковані видання Нового Завіту 17–19 ст. ґрунтуються на Textus Receptus (букв. загальноприйнятий текст) — пізніх рукописах Візантійського типу з фрагментами текстів Кесарійського типу, Вульгати та Західного типу. З'являються переклади Ж. Л. д'Етапля (1523), В. Тіндейла (1526, з переглядом у 1534,

1535, 1536), Берестейська Біблія (1563), *Біблія короля Якова* (1611). Поділ Нового Завіту на вірші здійснив 1551 французький друкар Р. Етьєн (Стефанус). Сучасні переклади базуються на критичних виданнях грецького тексту Нового Завіту, зокрема К. Тішендорфа (1862–1864), Б. Ф. Весткотта і Д. Е. Горта (1881), Г. фон Содена (1902–1913). На відміну від Textus Receptus вони мають увиразнений александрійський характер. Стандартні критичні видання: Е. Нестле — К. Аланда (1-ше видання 1898, останнє — 2012), Ч. Вогельса (1-ше вид. — 1920), Ж. М. Бовера (1943, 1951, 1959), А. Мерка (1-ше вид. — 1933). На них збазовані сучасні переклади, як-от: Переглянута стандартна версія (Revised Standard Version, 1946, 1971), Єрусалимська Біблія (La Bible de Jérusalem, 1961, перегляд 1973 і 2000), Німецький стандартний переклад (Einheitsübersetzung, 1970, 1979), Нова американська Біблія (New American Bible, 1970, 1986, 2011), Нова міжнародна версія (New International Version, 1973, 1984, 2011), Екуменічна Біблія (Traduction Oecuménique de la Bible, 1988, 2004), Нова переглянута стандартна версія (New Revised Standard Version, 1989), Англійська стандартна версія (English Standard Version, 2007, 2011, 2016).

Джерела

*Nestle E., Aland K. Novum Testamentum Graece, 28th Revised Edition of the Greek New Testament, Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, 2012. 1728 s.

*Біблія. Сучасний переклад з давньоєврейської та давньогрецької мов / За ред. о. Рафаїла Турконяка. Київ : Українське Біблійне Товариство, 2020. 1172 с.

Література

1. Геллей Г. Біблійний довідник Геллея / Пер. з англ. Торонто : Всесвітня християнська місія, 1991. 858 с.
2. Metzger B. M. The Canon of the New Testament : Its Origin, Development, and Significance. Oxford : Clarendon Press, 1997. 326 p.
3. Burkett D. An Introduction to the New Testament and the Origins of Christianity. New York : Cambridge University Press, 2002. 618 p.
4. Burnet R. Le Nouveau Testament. Paris : Presses Universitaires de France, 2004. 127 p.
5. Барщевський Т. Вступ до біблійних наук. Львів : Свічадо, 2006. 304 с.
6. Jaroš K. Das Neue Testament und seine Autoren: Eine Einführung. Wien; Köln; Weimar: UTB, 2008. 315 s.
7. Marguerat D. Introduction au Nouveau Testament: Son histoire, son écriture, sa théologie. Genève : Labor et Fides, 2008. 547 p.
8. Powell M. A. Introducing the New Testament : A Historical, Literary, and Theological Survey. Michigan : Baker Academic, 2009. 560 p.
9. Alkier S. Neues Testament. Stuttgart : UTB, 2010. 325 s.
10. Bienert D. C. Bibelkunde des Neuen Testaments. Gütersloh : Gütersloher Verlagshaus, 2010. 320 s.
11. Pilhofer P. Das Neue Testament und seine Welt. Eine Einführung. Tübingen : UTB, 2010. 486 s.
12. Ehrman B. D. The New Testament: A Historical Introduction to Early Christian Writings (5th ed.). Oxford : Oxford University Press, 2011. 608 p.
13. Schröter J., Zangenberg J. Texte zur Umwelt des Neuen Testaments. Stuttgart : UTB, 2013. 826 s.
14. Dorn K. Basiswissen Bibel : Das Neue Testament. Paderborn : UTB, 2015. 260 s.
15. Mattei P. Il Cristianesimo antico. Da Gesù a Costantino. Bologna : Il Mulino, 2020. 452 p.

Книги Нового Завіту в порядку, що відповідає традиції (а не хронології)

№ з/п	Назва книги (Прийняте скорочення)	Грецька назва	Кількість розділів	Автор (згідно з традицією)	Місце і дата створення (ймовірні)
1	Євангеліє від Матвія (Мт.)	Κατὰ Ματθαῖον	28	Левій Матвій (апостол)	Антіохія Сирійська (?), прибл. 80-90-ті (інші версії: 50-70-ті або й раніше: 40-55)
2	Євангеліє від Марка (Мк.)	Κατὰ Μάρκον	16	Марк, учень ап. Петра	Рим, прибл. 65-70 (варіант: 50-ті або 65-75)
3	Євангеліє від Луки (Лк.)	Κατὰ Λουκᾶν	24	Лука, сподвижник Павла	Греція (?), прибл. 80-90-ті (варіант: 50-60-ті або 90-100-ті)
4	Євангеліє від Івана (Ів.)	Κατὰ Ἰωάννην	21	Іван Богослов (апостол)	Ефес, бл. 100 (варіант: 90-ті або 115-125)
5	Дії апостолів (Дії)	Πράξεις τῶν Ἀποστόλων	28	Лука	Греція (?), Рим або Кесарія (?), прибл. 80-90-ті
6	Послання до Римлян (Рим.)	Πρὸς Ῥωμαίους	16	Павло (апостол)	Коринт, 57-59
7	1 Послання до Коринтян (1 Кор.)	Πρὸς Κορινθίους Α'	16	Павло	Ефес, 55-56 (варіант: 57-58)
8	2 Послання до Коринтян (2 Кор.)	Πρὸς Κορινθίους Β'	13	Павло	Македонія, 56-57
9	Послання до Галатів (Гал.)	Πρὸς Γαλάτας	6	Павло	Ефес, 54 або 56-57 (варіант: 48-49, Антіохія)

10	Послання до Ефесян (Еф.)	Πρὸς Ἐφεσίους	6	Павло (?)	Якщо автентичний текст: Рим, бл. 62; якщо псевдоєпіграф: бл. кін. 1 ст.
11	Послання до Филип'ян (Фил.) 4 Павло	Πρὸς Φιλιππησίους	4	Павло	Рим, бл. 62 (варіант: Ефес, 56–57)
12	Послання до Колосян (Кол.)	Πρὸς Κολοσσαεῖς	4	Павло (?)	Якщо автентичний текст: Рим, бл. 62; якщо псевдоєпіграф: бл. кін. 1 ст.
13	1 Послання до солунян (1 Сол.)	Πρὸς Θεσσαλονικεῖς Α'	5	Павло	Коринт, 51-54
14	2 Послання до солунян (2 Сол.)	Πρὸς Θεσσαλονικεῖς Β'	3	Павло (?)	Якщо автентичний текст: 54, невдовзі після 1 Сол.; якщо псевдоєпіграф: бл. кін. 1 ст.
15	1 Послання до Тимофія (1 Тим.)	Πρὸς Τιμόθεον Α'	6	Павло (?)	Якщо автентичний текст: Рим, після 63 (?); якщо псевдоєпіграф: бл. кін. 1 ст.
16	2 Послання до Тимофія (2 Тим.)	Πρὸς Τιμόθεον Β'	4	Павло (?)	Якщо автентичний текст: Рим, бл. 62 (варіант: бл. 67); якщо псевдоєпіграф: бл. кін. 1 ст.
17	Послання до Тита (Тит.)	Πρὸς Τίτον	3	Павло (?)	Якщо автентичний текст: Рим, після 63 (?), або Крит; (варіант: бл. 65); якщо псевдоєпіграф: бл. кін. 1 ст.
18	Послання до Филимона (Филим.)	Πρὸς Φιλήμονα	1	Павло	Кесарія або Рим, бл. 62
19	Послання до	Πρὸς	13	(?)	Ймовірно, до 70

	євреїв (Євр.)	Ἑβραίους			(варіант: 60–70-ті)
20	Послання Якова (Як.)	Ἰακώβου	5	Яків (апостол)	Ймовірно, Єрусалим. Якщо автентичний текст: бл. 62 (варіант: 42-55); якщо псевдоепіграф: 80-90-ті
21	1 Послання Петра (1 Петр.)	Πέτρου Α'	5	Петро (апостол) (?)	Якщо автентичний текст: бл. 64; якщо псевдоепіграф: 70-80-ті
22	2 Послання Петра (2 Петр.)	Πέτρου Β'	3	Петро (?)	Ймовірно, Рим. Якщо автентичний текст: бл. 64 (варіант 66-67); якщо псевдоепіграф: 110–115
23	1 Послання Івана (1 Ів.)	Ἰωάννου Α'	5	Іван (апостол) (?)	Ефес, кін. 1 ст. (?)
24	2 Послання Івана (2 Ів.)	Ἰωάννου Β'	1	Іван (?)	Ефес, кін. 1 ст. (?)
25	3 Послання Івана (3 Ів.)	Ἰωάννου Γ'	1	Іван (?)	Ефес, кін. 1 ст. (?)
26	Послання Юди (Юд.)	Ἰούδα	1	Юда, брат Христа (?)	Ймовірно Єрусалим, 80-90-ті (варіант: 62-67)
27	Апокаліпсис (Апок.), або Одкровення (Одкр.), або Об'явлення Івана Богослова (Об.)	Ἀποκάλυψις Ἰωάννου	22	Іван (?)	Острів Патмос, кін. 1 ст. (?)